

GUIA 3
Profiguració,
aprenentatge
servei i relacions
intergeneracionals

Xarxa ApS(U)CAT

ACÚP ASSOCIACIÓ
CATALANA
D'UNIVERSITATS
PÚBLIQUES

Profiguració, aprenentatge servei i relacions intergeneracionals

© Autors i © Editors

Fidel Molina-Luque; Deli Miró-Miró; Paquita Sanvicén-Torné
Universitat de Lleida; OApS-GESEC, INDEST

Equip de treball

La Xarxa d'aprenentatge servei de les Universitats Catalanes i l'Associació Catalana d'Universitats
Públiques.

Maquetació

Jordi Ribot (Nexe Impressions)

ISBN

978-84-09-34674-5

Primera edició

Octubre 2021

Contacte

@apsucat

info@acup.cat

Índex

1. Profiguració, envelliment actiu, acció intergeneracional i edatisme. Conceptes clau.....	4
1.1. Profiguració.....	4
1.2. Envelliment Actiu	5
1.3. Acció Intergeneracional	5
1.4. Edatisme.....	7
2. Profiguració, aprenentatge servei i envelliment actiu	9
3. Els projectes d'aprenentatge servei en clau intergeneracional i ODS.....	13
4. Creativitat i narrativa, dos ingredients innovadors en projectes ApS	16
4.1. No naixem creatius, ens en fem	16
4.2. Narrem? ho llegim? Hi pensem? doncs existim	17
4.2.1. Literatura de l'observació de la vida quotidiana	17
4.2.2. Cartes: bocins de vides i experiències, abans, ara i sempre.....	19
Bibliografia	23

1. PROFIGURACIÓ, ENVELLIMENT ACTIU, ACCIÓ INTERGENERACIONAL I EDATISME. CONCEPTES CLAU

Saber envellir és l'obra mestra de la saviesa i una de les parts més difícils del gran art de viure
Henri-Frédéric Amiel

1.1. Profiguració

La “Profiguració” és un neologisme encunyat per Fidel Molina-Luque (2017, 2019, 2020, i 2021) que indica i explica la promoció de la interdependència intergeneracional. És la proposta d'un nou contracte social entre generacions, més solidari, amb equitat, respecte i reconeixement mutu, com integrants actius i interdependents de la societat. En aquest sentit, la “Socialització Profigurativa”, com a socialització integral amb el concurs de totes les edats, ha de formalitzar aquest nou contracte social intergeneracional (vid Molina-Luque, 2017, 2019 i 2020). En la nostra experiència, un exemple són les propostes d'aprenentatge servei (ApS) que vertebraven la interdependència entre els i les joves (estudiants universitaris, en aquest cas) i la gent gran (també algunes d'aquestes persones estudiants de programes “Sènior” universitaris).

Margaret Mead (2019) va establir tres tipus de transmissió de coneixement, segons la cultura de tres tipus de societats, en una classificació de continuïtat o discontinuïtat de normes i patrons:

- a) Societats de cultura postfigurativa: es tendeix a reproduir la cultura de sempre, sent la continuïtat i la tradició el més important. Els més grans, els adults, són els que ensenyen als més joves.
- b) Societats de cultura cofigurativa: es dona una relació més horitzontal. No compta tant la cultura tradicional com la tècnica. L'ensenyament-aprenentatge és entre generacions coetànies, entre iguals, entre els de la mateixa edat.
- c) Societats de cultura prefigurativa: no s'aprèn tant de les generacions adultes sinó de les més joves.

És en aquest sentit, que proposem el nou concepte en Ciències Socials (bàsicament en Sociologia i Educació) de “Profiguració”, que ajuda a entendre i a investigar l'educació d'una manera més complerta i integral, és entendre-la com a Socialització “Profigurativa” (Molina-Luque, 2017), per tal de formular un tipus de socialització conjunta, col·laborativa, de manera dialògica i no necessàriament jerarquitzada, entre les diverses generacions, vers la figuració. Es tracta de posar de manifest la responsabilitat intergeneracional: les relacions solidàries entre generacions, entre gent gran i joves, en una socialització transversal i holística. Aquesta noció, la Profiguració, reformula i articula l'anterior classificació que establia Margaret Mead i va més enllà, conjuntant la voluntat educativa vers la “figuració”, per ensenyar-aprendre de forma col·laborativa i de manera dialògica. És una nova visió per atenuar i/o superar la ruptura entre generacions que Mead definia com a planetària i universal. En aquest sentit, també ens basem en diverses qüestions de la Sociologia Figurativa de Norbert Elias, de la figuració i de la

interacció humana, de la interdependència entre individus que conformen un contínuum, sense separar individu i societat (Molina-Luque, 2021). Es tracta de proposar arguments sòlids que afavoreixin les relacions intergeneracionals en una societat profigurativa i avançar no solament en l'envelliment actiu sinó també en el diàleg intergeneracional que superi l'edatisme, tant en relació amb la vellesa com en relació amb la joventut.

1.2. Envelliment Actiu

El concepte té com a objectiu trencar la imatge negativa del procés de fer-se gran. Un procés vinculat socialment a la idea de dependència, improductivitat, senectut i final d'etapa. Un concepte que s'adreça a tothom en el seu rol social de persones, ciutadanes i ciutadans, professionals, així com en l'àmbit de la política i les polítiques públiques. Implica visibilitzar i tractar aquesta etapa no des de plantejaments basats en les necessitats sinó en els drets (Giró, 2002:27). Implica observar, entendre i tractar l'augment d'anys de vida en positiu, no com un problema sinó com una oportunitat i un repte des de tots els punts de vista. "L'envelliment de la població és un dels triomfs més grans de la humanitat i també un dels nostres majors desafiaments" (OMS, 2002:75). El concepte envelliment actiu no és nou, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) va anar teixint-lo des dels vuitanta del segle passat a partir del *Plan de Acción Internacional de Viena sobre envejecimiento* (Martínez, 2016). La definició més citada és la que va encunyar anys més tard la mateixa OMS: "el procés d'optimització de les oportunitats de salut, participació i seguretat amb la finalitat de millorar la qualitat de vida de les persones que envelleixen (OMS, 2002: 79). En la mateixa línia, l'any 2012, amb motiu de l'Any Europeu de l'envelliment actiu i de la solidaritat intergeneracional, el Departament de Drets Socials de la Generalitat de Catalunya va incorporar-hi una explicació que fa èmfasi en les oportunitats: "L'envelliment actiu comporta que la generació del *baby boom* i les altres persones grans del futur tinguin les oportunitats següents: romandre al mercat laboral i compartir la seva experiència; continuar exercint un paper actiu en la societat; viure una vida tan saludable i satisfactòria com sigui possible." Afegeix, a més, una important referència a la profiguració, "mantenir la solidaritat intergeneracional també és fonamental, sobretot en societats en què augmenta ràpidament el nombre de persones grans." Per tot plegat conclou: "el repte dels polítics i els que treballen en aquesta matèria serà millorar les oportunitats d'envellir activament i de viure independentment en qualsevol àmbit: l'ocupació, la sanitat, els serveis socials, la formació d'adults, el voluntariat, l'habitatge, els serveis informàtics o el transport."(Generalitat de Catalunya, 13.03.2012).

1.3. Acció Intergeneracional

El Llibre Blanc de l'Envelliment Actiu¹ remarca la rellevància de mantenir l'activitat en edats avançades per tal d'afavorir models de vida saludable. Segons les dades que hi consten, el 53 % de les persones grans inicien noves activitats després dels 65 anys; el 43% d'elles volen participar activament en activitats que reverteixen en

---

1 [Imserso.es/imserso_02/envejecimiento_activo/libro_blanco/index.htm](https://imserso.es/imserso_02/envejecimiento_activo/libro_blanco/index.htm)

la millora de la societat, un 28% pertanyen a alguna organització, sent un 8%, en concret, les persones grans que participen en associacions i entitats de caire social i civil. Segons dades d'Eurostat, a la Unió Europea l'any 2050 el percentatge de persones majors de 65 anys serà al voltant del 40%; l'any 2010 era del 17,4%. En els nostres dies, les capacitats de les persones grans i les seves expectatives, així com les respectives trajectòries vitals amplien les possibilitats de participació en els diferents àmbits d'acció-participació social, sent de marcada tendència i prolongant-se més temps que en anys anteriors. Segons dades del Llibre Blanc, el 45,5% de les persones grans destaquen que gaudeixen d'una bona salut i desitgen fer aportacions i participar en la vida comunitària. D'aquesta manera, es posa l'accent en la necessitat de desenvolupar, fomentar i facilitar la participació activa de les persones grans en tots els àmbits i nivells de la societat, i potenciar l'acció solidària intergeneracional (OMS, 2016)².

En la celebració de la II Assemblea Mundial sobre Envel·liment (Madrid, 2012), amb el lema “una societat per a totes les edats” i, en el marc de les propostes d'actuació presentades, es destaca la importància de la participació social de la gent gran en relació amb dues dimensions: la contribució a la societat i l'augment de la seva qualitat de vida, sent notable la interrelació i retroalimentació que comporta, paral·lelament, la participació social de les persones grans, les relacions intergeneracionals i la millora de la seva qualitat de vida. L'envelliment actiu, com a model integrador, implica una continua implicació social, política, espiritual, cultural i cívica (Pérez y De-Juanas, 2013). En la declaració signada, com a conclusió de l'Assemblea Mundial sobre Envel·liment, en el Pla d'Acció Internacional sobre Envel·liment (MIPPAA, segons les sigles en anglès) es constata en l'article 16: “Reconeixem la necessitat d'enfortir la solidaritat entre generacions, i les associacions intergeneracionals, tenint presents les necessitats particulars de les persones grans i de les persones joves i d'encoratjar les relacions solidàries entre generacions” (MIPAA, 2003), sent de rellevant importància establir un diàleg intergeneracional entès com a espai d'acció, generador de noves enteses i potencialitats, basat en la confiança i el compromís mutu entre generacions.

Així mateix, i donada la complexitat de l'escenari social actual, la convivència natural i social entre diferents generacions constitueix un valor fonamental, en què cada estament sociodemogràfic, cada persona, hi aporta un valor personal i social al conjunt de la societat. La perspectiva intergeneracional permet desenvolupar mecanismes i estratègies, així com enfortir xarxes associatives i de participació comunitària tenint com a principals protagonistes al conjunt de la ciutadania, contemplant tots els sectors de la societat, que permeten donar respostes a les necessitats, posar en valor les interrelacions entre les persones de diferents generacions per buscar respostes i proposar millores, amb la “*implica-acció*” per aportar beneficis a tota la comunitat. Com ja diuen, sumar forces sempre és multiplicar resultats.

L'any 2005, la Comissió Europea presenta el Llibre Verd «Enfront dels canvis demogràfics, una nova solidaritat entre generacions» dedicat a aprofundir sobre la temàtica de les relacions i la participació entre les generacions basades en el suport mutu i en la transferència d'habilitats i experiències entre joves i gent gran, pos-

2 <https://envejecimientoenred.es/>

sibilitant un diàleg intergeneracional (Pérez y Orosa, 2014). En paraules de Marjan Sedmak, president d'AGE (Plataforma Europea de Gent Gran) “s’ha de crear una *Unió Europea d’Edat Amigable* per fomentar la solidaritat entre les generacions i que permeti la participació activa de persones de totes les edats en la societat”.

Segons les Nacions Unides (1995:9), “una societat per totes les edats és aquella que ajusta les seves estructures i funcionament i les seves polítiques i plans a les necessitats i capacitats de tothom, amb la qual cosa s’aprofiten les possibilitats de tothom, en benefici de tothom”. Tal com s’exposa en el Pla per la Dècada de l’Envel·liment Actiu Saludable 2020-2030³, en consonància amb l’ajustament del calendari de l’Agenda 2030 en el compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) cal «contribuir sistemàticament a què s’articulin i es facin escoltar les diverses veus intergeneracionals sobre qüestions relatives a l’envelliment saludable, i establir formes innovadores de col·laboració amb les persones grans» que proposin experiències intergeneracionals per promoure la cohesió social i l’intercanvi interactiu entre generacions en pro d’una acció intergeneracional. Per tant, es fa palesa la importància de detectar, donar suport i diversificar projectes intergeneracionals, promoure l’intercanvi de coneixements, competències, valors i experiències complementàries entre generacions que lluitin contra la discriminació per raons d’edat i realcin una ciutadania tolerant, respectuosa, cohesionada i apoderada formada per persones i col·lectius de totes les edats.

1.4. Edatisme

L’edatisme és la discriminació per raons d’edat i, sovint, aquesta noció s’utilitza per referir-se a la discriminació de la gent gran. Això no obstant, no hem d’oblidar que la discriminació d’edat s’exerceix, per desgràcia, amb la gent gran i també amb la gent jove. De fet, etiquetes negatives les sentim en un sentit i en un altre, o bé perquè s’associa la vellesa amb la inutilitat, pobresa (aporofòbia) o lletjor (quan no la proximitat de la mort); o bé perquè s’associa la joventut amb saltar-se les normes, violència, desobediència o egoisme (amb la idea del *carpe diem*). De tota manera, és cert que el terme “*ageism*” (edatisme) va ser encunyat per Butler al 1969 per identificar el prejudici i discriminació vers els membres d’un grup d’edat determinat, principalment la gent gran. Aquest autor va afirmar que, a diferència d’altres prejudicis com el racisme o el sexisme, l’edatisme afecta a tothom, és a dir, que tothom envelleix i ens afecta a tots plegats. L’edatisme, en definitiva, és el conjunt d’actituds i comportaments discriminatoris que expressen el prejudici i el menyspreu davant unes característiques d’edat avançada i que poden acabar justificant una desigualtat social basada en tot això i una violència i maltractament de la gent gran. En aquest sentit, l’ONU advoca per la promoció de la solidaritat intergeneracional a través dels programes socials, independentment de l’àmbit en què es desenvolupin, ja que l’envelliment s’entén com un procés de tothom, que ha de ser millorat. També hem de tenir en compte que la violència i discriminació de la gent gran pot ser per acció, però també per omissió al no ser proactius i no ajudar a les persones, col·laborant amb la deixadesa i no-acció amb el maltractament físic, psicològic o emocional de les persones grans, així com l’abandonament, solitud no desitjada i menyspreu. S’han de tallar d’arrel aquestes actituds i

3 https://www.who.int/es/publications/m/item/decade-of-healthy-ageing-plan-of-action?sfvrsn=b4b75ebc_25

comportaments, estant atents per tal que no es donin i vetllar des de l'administració pública i la comunitat (amics, familiars, veïns). S'han de treballar les actituds i els comportaments des d'un marc de socialització profigurativa, que es pot i s'ha de treballar al sistema educatiu, així com en situacions d'educació social i fins i tot d'educació informal, a través de les xarxes socials, les TIC, la televisió i les activitats d'oci, conscienciant sobre la igualtat i el respecte que ens mereixem les persones en qualsevol etapa de la nostra vida, a qualsevol edat. En aquesta conscienciació també s'inclou la nova mirada d'equitat i solidaritat que superi la visió mercantilista del valor "econòmic" (productiu i de consum) de les persones (vid Molina-Luque, 2021).

2. PROFIGURACIÓ, APRENTATGE SERVEI I ENVELLIMENT ACTIU

*Envellir no és joventut perduda,
sinó una nova etapa d'oportunitat i força.*
Betty Friedan, escriptora

Tal i com hem explicat a l'apartat anterior, el nou concepte de la profiguració i la idea conseqüent de la cerca d'una societat de cultura profigurativa, posen en valor la importància de la interdependència entre les persones per superar la solitud no desitjada i afrontar una vida plena al llarg de les diferents etapes i edats, sobre una base necessària de relacions intergeneracionals (Molina-Luque, 2021).

En aquest sentit, i en relació amb aquest entramat entre educació i socialització, desenvolupem unes alternatives formatives entorn a l'aprenentatge servei (ApS) i l'aprenentatge compromès amb la comunitat (CEL, per les seves sigles en anglès), conjuntant clarament elements educatius i socialitzadors. En aquesta mateixa línia, relacionem profiguració i educació a través d'un enfocament i una intervenció clarament intergeneracional. Advoquem per tal que les facultats (i les universitats) siguin "Centres Profiguratius de Formació Intergeneracional" (*Age Friendly Faculty*) que incorporin la idea i la pràctica de la importància de les relacions intergeneracionals en una societat que, de vegades, sembla travessada per la ruptura generacional.

En termes de formació inicial i formació permanent dels diferents graus i màsters és important la incorporació i el desenvolupament de les generacions i les interrelacions entre elles, en el marc d'un nou contracte social que permeti superar l'edatisme (la discriminació per raons d'edat) i enfortir la cohesió social. Com ens relacionem en societat, grans, adults i joves? Com d'important són les accions creatives intergeneracionals, a través de la educació, la creació, la cultura, l'oci i les relacions interpersonals en definitiva.

La Universitat forma persones, ciutadans i professionals, essent tots els graus i màsters focus d'acció i d'impuls d'aquesta formació intergeneracional.

La nostra proposta d'ApS (CEL) universitària incorpora diversitat d'elements, activitats, pràctiques i programes d'acció profigurativa, tant en la docència com en la recerca i en la transferència, així com en la seva gestió quotidiana i documentació institucional.

En termes generals, l'aprenentatge servei és una proposta educativa i sociològica que obre els centres educatius (de Primària, Secundària i Universitat) a les necessitats reals existents en la comunitat i genera en els estudiants possibles transformacions en la manera d'accedir i produir el coneixement, relacionant teoria for-

mativa i pràctica reflexiva. Requereix que el sistema educatiu s'obri a la vida i sigui sensible als problemes, dificultats o deficiències que presenta el seu entorn més proper o més llunyà (Puig i Palos, 2006), sent una magnífica oportunitat per desplegar el currículum i acréixer dinàmiques participatives que enriqueixin el procés educatiu en col·laboració amb els diferents agents d'una comunitat (Martínez-Odría, 2007). D'acord amb Chiva, Gil, Corbatón-Martínez i Capella (2016) els trets de l'aprenentatge servei poden alinear-se en base a tres dimensions: paper dels agents implicats, característiques pedagògiques i el paper de la societat. A aquesta conceptualització, nosaltres afegim com element innovador de l'aprenentatge servei, l'ampli component transformacional que aporten les pràctiques educatives en ApS, en el marc del sistema educatiu formal, amb l'objectiu de formar ciutadans capaços de qüestionar el context social i l'entorn curricular acadèmic, dotant de realitat el seu itinerari professionalitzador (Miró y Molina, 2016). L'aprenentatge servei existeix com a fórmula mutual que connecta compromís de transformació amb aprenentatge social i, a la vegada, es tracta d'una activitat que integra el servei a la comunitat amb l'aprenentatge de continguts, competències, habilitats o valors, a partir de la pràctica reflexiva, per contribuir a la millora social del seu entorn.

Alguns exemples des dels centres educatius és vincular directament les famílies en el desenvolupament de la tasca de les escoles i instituts, entrant a les aules per compartir els coneixements i les experiències de la gent gran amb els nens i joves, contrastant també punts de vista diferents i perspectives diferenciadores. En el camp de la salut, l'organització, el dret, l'educació o el treball social, a nivell universitari, els temes i enfocaments relatius als temes de les cures s'han de repensar; així com actuacions en relació a les residències de gent gran, la solitud no desitjada, l'envelliment actiu i la conscienciació sobre l'edatisme.

La recerca i la formació han d'explorar camins per contribuir a la innovació, a la millora de la qualitat de vida i a la transformació social per contribuir a la formació d'una societat més justa, més lliure i més sostenible, i és en aquest escenari on pren sentit el desenvolupament de la pràctica d'ApS amb un enfocament intergeneracional, en totes aquelles manifestacions socials, culturals i econòmiques que exigeix una societat íntegra i equilibrada.

Recentment, s'està apostant per una variant de l'aprenentatge servei anomenada aprenentatge compromès amb la comunitat (ACC o CEL, per les seves sigles en anglès), que hi ha qui el continua contemplat com a tal i d'altres que volem posar èmfasi en la comunitat, l'educació i la socialització profigurativa. En el fons continua sent ApS, però no vol confondre's únicament amb el voluntariat, sinó remarcar el seu valor educatiu i socialitzador. En la denominació "aprenentatge servei", en català no hi hauria massa problema en el concepte ressaltant que la primera paraula és precisament "aprenentatge", però en anglès, per exemple, la primera paraula és "*Service*" (*Learning*), "servei"; pel contrari, la primera paraula en la variant que es proposa és "comunitat" (*Community Engaged Learning*, CEL). D'alguna manera es vol defugir, o almenys posar en un segon pla, el terme "servei", ja que pot implicar desigualtat i, contràriament, es proposa posar l'èmfasi en el compromís conjuntament amb la comunitat (idea i pràctica transformativa) i desenvolupar coneixement

i habilitats per la democràcia (Jacoby, 2015 y Romero, 2018⁴). En el nostre cas, continuem utilitzant la nomenclatura d'aprenentatge servei (tot i que introduint també l'aprenentatge compromès amb la comunitat), perquè a nivell internacional compta amb una certa tradició ben consolidada, cobreix experiències de tots els països, pràcticament a nivell mundial, i s'interconnecten amb xarxes educatives conegudes majoritàriament com d'aprenentatge servei.

En tot cas, els projectes intergeneracionals d'aprenentatge servei proporcionen als estudiants i professors (joves, adults i gent gran) experiències reals de transformació social i oportunitats úniques per l'equitat, la justícia social, el respecte i el reconeixement mutu entre les generacions. L'apoderament no és únicament dels joves sinó també de la gent gran, tot generant accions positives de responsabilitat i compromís efectiu. D'acord amb Mendia (2008) i reformulant intergeneracionalment els seus postulats podem afirmar que la participació continuada en projectes profiguratius d'ApS ajuden als estudiants, tant joves com sèniors a:

- Tenir un coneixement més pregon dels reptes i problemàtiques socials, de les seves causes i conseqüències, des de diferents perspectives generacionals que entren en diàleg.
- Tenir una visió més àmplia del món en què viuen.
- Conèixer associacions i persones compromeses amb la transformació social.
- Desenvolupar habilitats relacionades amb la realització de projectes: planificar, gestionar, difondre i avaluar.
- Descobrir destreses i aptituds individuals, i posar-les al servei de la comunitat.
- Desenvolupar valors que afavoreixen l'autonomia personal: autoestima, esforç, constància, autocrítica i tolerància a la frustració.
- Interioritzar valors i millorar la coherència personal: solidaritat, responsabilitat, justícia i igualtat.
- Millorar les seves capacitats per treballar en equip: dialogar, pactar, cedir o exigir.
- Desenvolupar actituds pro-socials i hàbits de convivència: comprensió, amabilitat, paciència i generositat amb estils diversos propis de les diferents experiències de les diverses generacions.

Les experiències d'aprenentatge servei desenvolupen a través d'un marc sociològic i pedagògic, a més de processos descriptius, processos de reflexió i introspecció de situacions socials reals que propicien entre els participants conductes i accions implicades en el context social a intervenir, valorant el fet intergeneracional (vid Miró-Miró y Molina-Luque, 2017).

L'aprenentatge servei ha de facilitar en els alumnes i estudiants del sistema educatiu (bàsicament primària, secundària i universitat) i en els mestres i professors, el traspàs de l'experiència educativa a l'acció social i

4 Romero, D. (2018). *El Aprendizaje-Servicio: instrumento de formación cívica, liderazgo y compromiso con la Comunidad*. Videoconferència (presentació en PPT), Universitat de Lleida (Febrer, 2018).

viceversa. En el cas concret de la universitat, a part de les seves dues primeres missions que són la docència i la recerca, es pot beneficiar de la inclusió de l'ApS per la seva tercera missió, que és de responsabilitat i compromís social, vers la transformació i millora de la comunitat, de la ciutadania... de la societat.

És per això que hem de repensar també l'educació dintre i fora de l'aula en el marc de la profiguració, és a dir, aprofitant les interrelacions intergeneracionals. Tal i com es constata al llibre blanc sobre l'envelliment actiu (Causapié, Balbontín, Porrás i Mateo, 2011), concretament al capítol 15 sobre relacions intergeneracionals, s'ha de promoure el desenvolupament de programes i projectes que posin en valor els suports que donen els joves i les persones d'altres edats a les persones grans i els que donen aquesta gent gran als altres, tant en el seu entorn immediat com en àmbits més amplis. En aquest sentit, es concreten una sèrie d'indicacions pertinents per tot això, entre d'altres:

- a. Aprofundir més, sobretot de forma empírica, en el coneixement dels processos de relació intergeneracional a tots els nivells (interindividuals, grupals, organitzacionals i macrosocials).
- b. Sensibilitzar l'opinió pública sobre els valors de la solidaritat intergeneracional.
- c. Donar suport a iniciatives concretes que impulsin la intergeneracionalitat on viuen les persones, augmentant la consciència de pertinença a una o varies generacions i fomentant les oportunitats per establir vincles entre les generacions.
- d. Elaborar iniciatives adreçades a promoure un intercanvi productiu i mutu entre les generacions, concentrat en les persones d'edat com un recurs de la societat.

La programació intergeneracional es refereix a les activitats o programes que augmenten la cooperació, la interacció i l'intercanvi entre persones de diverses generacions. A través d'aquests programes, les persones de diferents generacions comparteixen els seus talents i recursos i es donen suport mútuament mitjançant relacions que beneficien tant a l'individu com a la comunitat (Sánchez, 2007; Sánchez y Sáez, 2008). Això es pot evidenciar en el sistema educatiu amb programes i projectes d'escoles que s'han convertit en centres intergeneracionals o en les dinàmiques que es creen, per exemple, a les escoles reconvertides en comunitats d'aprenentatge i en les experiències d'aprenentatge servei- aprenentatge centrat en la comunitat (ApS- CEL), o en les Aules Obertes de programes universitaris que vinculen estudiants sènior (amb programes de formació continua) i estudiants joves (amb programes de formació inicial de grau o màster). També es donen iniciatives d'educació no formal, en l'animació sociocultural comunitària i, fins i tot, en el desenvolupament d'activitats d'educació informal (oci, esport i activitat física en general).

3. ELS PROJECTES D'APRENTATGE SERVEI EN CLAU INTERGENERACIONAL i ODS

*La millor vida no és la més llarga,
sinó la més rica en bones accions*
Marie Curie

En paraules de Baños, Corbí, Luís & Rico (2014), l'envelliment de la població és una realitat «optimista» que presenta diverses possibilitats de desenvolupament, compromís social i qualitat de vida per a les persones grans, i en general, per a la societat.

Així mateix, segons el Llibre Verd sobre l'envelliment (2021), l'apoderament de les persones grans pot fomentar l'aprenentatge intergeneracional i garantir la transferència de coneixements i competències. S'estima que al voltant de trenta milions d'adults de la UE se solen sentir sols⁵. Fomentar l'autonomia, la participació i els drets de les persones grans cercant propostes sostenibles que reforcin la solidaritat i la justícia intergeneracional entre joves i gent gran es presenta com un gran repte, però també planteja oportunitats i respostes als desafiaments que planteja, actualment, l'envelliment.

Tal com expressen Cambero & Baigorri (2019: 64), l'envelliment actiu ofereix una visió alternativa als antics paradigmes que associaven la vida de les persones grans amb dependència, vulnerabilitat, i falta de capacitat, i el situa en la base del reconeixement dels drets humans de les persones grans. En aquesta línia, les pràctiques profiguratives d'aprenentatge servei i l'aprenentatge compromès amb la comunitat (*Community Engagement Learning*) són un recurs adient i un constructe metodològic (Cano et Al., 2020) de gran utilitat per desenvolupar experiències inclusives alineades amb els ODS (Sanvicén, 2021; Molina, Sanvicén, Miró, Kovačević, Soldevila, 2021). Aquestes pràctiques d'intercanvi intergeneracional estan basades en el concepte de solidaritat intergeneracional, que es fonamenta en l'intercanvi recíproc entre persones de diferents generacions i en la idea d'una estreta col·laboració, unió i assistència mútua basada en les fortaleses de les respectives generacions (Flores, Ortega & Vallejo, 2019).

L'Espai Europeu de l'Educació Superior (EEES) en la societat del coneixement necessita facilitar un espai de reflexió i innovació, des de la docència i la investigació, per ampliar la consulta i el diàleg sobre la responsabilitat social de la universitat. De la mateixa manera, en el comunicat de la Conferència Mundial so-

⁵ JRC, Informe sobre polítiques: «Loneliness – an unequally shared burden in Europe» [«Soledat: una carga compartida de manera desigual a Europa», document en anglès], 2019.

bre l'Educació Superior⁶ (2009) i l'Informe L'Educació pel Desenvolupament a l'Educació Superior⁷ (UAB i ACUP, 2017:22) es destaca la funció de la universitat per contribuir en la transformació social i el desenvolupament humà sostenible en què intervenen el respecte per la dignitat i pels drets humans de les generacions futures, la responsabilitat intergeneracional, el respecte a la vida i a l'ecosistema mundial, la tolerància per la cultura local i global, la no-violència i la pau en consonància directa amb el desenvolupament dels ODS. La metodologia innovadora de l'ApS i CEL posa en valor diferents dimensions complementàries en la seva definició (Lucas, García & Vega, 2015): l'enfocament socioeducatiu i psicosocial que posa en interacció l'aprenentatge acadèmic amb la transformació social i que contribueix a la qualitat educativa i al foment de la responsabilitat social, oferint respostes a les necessitats i reptes que es detecten en el sí de la societat articulant un projecte compromès amb la societat i amb el desenvolupament dels ODS. Aquest projecte conjuga la planificació, la reflexió i l'avaluació de les competències adquirides per l'estudiantat, en diàleg amb la comunitat per a la millora de la societat. En paraules de Ruíz, Chiva & Rivera (2016) i Ramis (2014), l'impacte de l'aprenentatge servei en les persones grans radica en els resultats sobre el benefici, en l'àmbit mental i a nivell d'autoestima, sumat a l'aprenentatge significatiu i continu que experimenta l'aprenent universitari. El compliment dels ODS implica un compromís, en clau sènior, en el desenvolupament de l'envelliment actiu i saludable, la reducció de les desigualtats, l'assoliment de la igualtat de gènere i la transformació dels territoris perquè siguin espais saludables, inclusivament i sostenibles amb l'adopció de polítiques que enforteixin les capacitats de les persones grans.

Segons Mendía (2017) existeix un col·lectiu de persones, que anomena "*persones grans actives solidàries (P.M.A.S, P+)*" que reuneixen alguns trets identificatius:

Es comprometen activament amb la cura de si mateixes i no descuiden el seu creixement personal i hàbits saludables.

Es comprometen activament amb el seu entorn proper i no tan proper, més llunyà.

Són persones amb pensament crític i també creatiu.

Aprenen dels errors i no es desanimen.

Saben treballar en equip, amb i per als altres.

Desenvolupen comportaments pro-socials, que afavoreixen altres persones o col·lectius socials.

6 UNESCO (2009). Comunicat Conferència Mundial sobre l'Educació Superior: La nova dinàmica de l'educació superior i la investigació per al canvi social i el desenvolupament. París.

7 <https://www.uab.cat/doc/EpD-educacioSuperior>

En efecte, l'aprenentatge servei i l'aprenentatge compromès amb la comunitat són una proposta que possibilita vehicular, de manera pràctica, quatre conceptes clau en un únic projecte: envelliment actiu, aprenentatge al llarg de la vida, acció intergeneracional i opció transformadora (Mendia, 2017). En consonància amb el desplegament dels 17 ODS i amb la dècada d'Envelliment Saludable 2020-2030, l'aprenentatge servei pot ajudar a configurar dues estratègies o àrees d'acció:

Acció 1 ApS: Canviar la forma en què pensem, sentim i actuem davant l'envelliment

Com: Desenvolupar projectes que incideixin sobre els estereotips (com pensem), els prejudicis (com ens sentim) i la discriminació (com actuem)

Àmbits d'actuació ApS:

- a. Fomentar la independència i l'autonomia de la gent gran
- b. Reconeixement igualitari davant la llei
- c. Drets humans fonamentals
- d. Drets de les dones grans i igualtat de gènere

Acció 2 ApS: Assegurar que les comunitats, rurals i urbanes, fomenten les capacitats i virtuts de la gent gran

Com: Crear entorns físics, socials i econòmics que posin en valor les capacitats de la gent gran

Àmbits d'actuació ApS:

- a. Crear entorns favorables a l'edat i garantir la protecció i serveis als més vulnerables
- b. Connectar ciutats i comunitats
- c. Intercanviar coneixements i experiències de la gent gran amb diferents actors del context
- d. Crear xarxes col·laboratives amb la gent gran per identificar prioritats i oportunitats

Font: Elaboració pròpia

4. CREATIVITAT I NARRATIVA, DOS INGREDIENTS INNOVADORS EN PROJECTES APS

*La creativitat i el canvi són
característiques fonamentals de l'existència humana*

Rogers, 1996:54 citat per Valero et alter, 2016:217

*Si la creatividad es la imaginación puesta a trabajar,
el aprendizaje-servicio es un proyecto
que pone la creatividad a trabajar
en la mejora de la sociedad.
Roser Batlle, 2012*

4.1 No naixem creatius, ens en fem

Efectivament, l'estudi de la creativitat des del punt de vista sociològic demostra que és un producte social i una de les característiques de les persones humanes que es basteix al llarg del procés de socialització en què estan immerses en dimensions complexes d'espais i temps interrelacionades. Aquesta constatació és altament rellevant per a les accions d'ApS ja que implica la capacitat de tots els individus, sense distincions, per produir respostes noves o innovar sobre accions existents.

Seguim les aportacions teòriques que conjuguen el model sociològic de la creativitat amb el procés creatiu educatiu al llarg i ample de la vida, que tracen una tipologia de la creativitat interessant i útil per a l'ApS: de socialització; formativa; elaborativa i projectiva (Valero-Matas et alter, 2016: 211). Sent com és l'ApS una pedagogia que reflexiona, analitza i actua directament des de la vida per a la vida, té una relació estreta amb la creativitat projectiva atès que aquesta és, per dir-ho així, la culminació del procés formador de la creativitat i té com a objectius –com l'ApS- “satisfer, millorar, ajudar la societat (...) la seua finalitat és aconseguir un món millor”(Valero-Matas et alter, 2016: 211).

Entesa d'aquesta manera, la creativitat ja no és una característica de la divinitat, ni el resultat de l'acció de les muses –encara que la inspiració continua sent important-, ni queda restringida a les arts ni al gaudi dels sentits, sinó que pot abastar tots els àmbits de la vida, del benestar i del bon viure (Molina-Luque, 2021).

Com ha estat demostrat, l'activitat creativa millora la qualitat de vida de les persones a totes les edats. De totes les manifestacions socials de la creativitat, destaquem la que es manifesta per mitjà de l'escriptura: la narrativa personal i experiencial i les cartes.

4.2 Narrem? ho llegim? Hi pensem? doncs existim

La teoria de la *biograficitat* ens remet a la comprensió de les accions biogràfiques i a les construccions de sentit per mitjà de la narrativa sobre el curs de la pròpia vida (Vilaseñor, 2005; Dausin, 2015; Hernández & Villar, 2015). El relat escrit directament pel protagonista dels fets viscuts té elements molt valuosos que el singularitzen respecte el relat d'un/a investigador/a o un/a científic/a. La tasca investigadora és fonamental, tanmateix cal reconèixer que el relat en primera persona té valors específics que el fan únic: la llibertat de paraula, la llibertat de decisió sobre què i com ho explica i ho narra, i sobre què i com no ho explica i no ho narra.

El relat escrit –igual que l'oral– es posa negre sobre blanc (ja sigui en paper o en una pantalla) pensant en dos tipus de destinataris diferents: un/a mateix/a i els altres. Segons quin sigui el destinatari té alhora diferents finalitats: servir per a un/a mateix/a (el paper/la pantalla són amics/amigues íntims que escolten en silenci, que et guarden els secrets fins que decideixis divulgar-los) i servir per a altres que, llegint-ho, s'hi poden trobar reflectits, o no. En tot cas, interpel·lats i “tocats” d'una manera o altra.

Arribats aquí, qui llegeix pot pensar: d'acord, però tot plegat, quins avantatges té amb els projectes ApS? Com s'hi incardina la narrativa? Els dos exemples següents no esgoten totes les possibilitats, però en són una mostra interessant.

4.2.1 Literatura de l'observació de la vida quotidiana

Vivim en l'era de la hiperconnexió, de l'hipertext i de la circulació lliure del fet privat convertit en escena pública. El narrar, l'explicar, el transmetre, el compartir experiències forma part ja de la quotidianitat dels infants, joves i no tan joves socialitzats en el món totpoderós de les TIC. Una activitat que té objectius també té utilitat, sens dubte, però el que aquí defensem com a aliat dels projectes ApS és el relat no fugisser ni efímer: la literatura de l'observació de la vida quotidiana, fent nostra la denominació encunyada per l'escriptora Teresa Pàmies (Pàmies, 2003: 107-114).

Narrar ajuda a conèixer altres persones, a què les altres ens coneguïn, a viure i també a conviure. L'imaginari social construït és que escriure, narrar, està vinculat sobretot a publicar. Que escriure relats o poesia és una tasca reservada a escriptores i escriptors, joves majoritàriament. Que només és bo si guanya premis i és editat. “No sé escriure” una frase habitual o “no m'agrada” per ocultar la por al “no escriure bé”. L'imaginari social construït és que escriure un diari personal només es fa quan s'és adolescent o jove, etc.

Escriure i que algú altre ho llegeixi i poder-ho comentar són importants activitats socials que, a més, serveixen per trencar estereotips. Un exemple des de la literatura: L'Emilia -una de les protagonistes de la novel·la de misteri *Francina i la Providència*, escrita per Rosa Fabregat- comença a llegir “uns quaderns que la velleta que ha anat a visitar li ha donat mig d'amagatotis (...) n'ha obert un –el que la malalta li ha recomanat que fullegés primer- amb una certa desgana.” (Fabregat, 1995:56). Però comença a llegir i no pot parar... “Avui sí que tinc coses per explicar-te quadern... (...) sóc una dona enraonadora (...) una senyora María una mica estrofolària

que, a vegades, de ben segur, deuen dir que enraona sola; però és que ells no saben que jo enraono amb tu. Tu sempre m'escoltes i ets pacient, i no em deixes mai sense paper..." (...) "L'Emilia no hauria dit mai que aquella velleta de cabell blanquíssim pogués escriure així. Estava sorpresa." (Fabregat, 1995:56-57).

La vida és una trajectòria continua de fets narratius. La situació de pandèmia, d'aïllament i reclusió ha estat una experiència que val la pena ser recollida i explicada en primera persona. A tall d'exemple: l'organització ACCEM, que té com a objectiu "millorar les condicions de vida de les persones en situació de vulnerabilitat" va desenvolupar el 2018 i el 2019 un concurs de relats #MayoresCuentan al voltant de les temàtiques soledat i envelliment actiu. Al 2020 es van adreçar a les persones grans que hi havien participat convidant-los a explicar els seus neguits i experiències durant la pandèmia. L'organització les ha anat recollint i publicant en la seua pàgina web en l'espai *Mayores que cuentan y que nos cuentan*.⁸ Relats vius, directes, que mostren les pors però alhora múltiples actituds actives i vitals. Del conjunt que es pot llegir en obert al web oficial, destaquem un fragment de *Y mañana más*, de 26 de març de 2020, signat per Paquita Márquez⁹:

"Tras dos días bastante lluviosos, hoy luce el sol a ratos. He estado en la terraza unos minutos y no he visto un alma por la calle. Vuelta a la cocina, preparo el puré de verduras, salo el pescado que luego freiré y aliño una ensalada de escarola y tomate. En plena faena mi hijo me llama por Sky. ¡Mecachis! ¡Y yo con estos pelos! Entre que tengo poco (¡con el pelazo que tenía en mis buenos tiempos!) y que el ir a la peluquería se ha convertido en una utopía, por mucho que intente remediarlo, llevo los pelos hechos una pena. Y mi hijo va y me lo suelta:

-¡Qué pelos, mamá!, cómo se nota que no hay peluquería...

Luego intenta arreglarlo, seguramente mi gesto lo ha puesto en alerta.

-Pero sigues siendo la madre más guapa del mundo...

¡Qué falso...! Se lo perdono. Quiere una lista de todo lo que voy ya necesitando para ir a comprarlo y traerlo.

Tras un ratito de cháchara y la promesa de que haré la lista, nos despedimos hasta la noche en que volverá a llamar para ver cómo hemos pasado el día su padre y yo.

Después de comer, me lavaré la cabeza y me pondré rulos. El otro día, haciendo limpieza en uno de los armarios llenos de trastos que no había visto la luz del día (y si me apuras, la eléctrica tampoco) en décadas, apareció una caja con los rulos y las pinzas que usaba antes, cuando mi melena lo requería, con tal de no ir a esos antros de tortura que son las pelus, porque lo odiaba. Ahora, entre la falta de pelo y las canas, las visitas regulares a dichos antros se han hecho imprescindibles, pero entonces con los rulos me apañaba. Veremos qué tal salgo ahora de la olvidada faena...

Y mañana más."

⁸ ACCEM. *Mayores que cuentan y que nos cuentan*. Per consultar a <https://mayores.accem.es/mayores-cuentan/>

⁹ ACCEM. *Mayores que cuentan y que nos cuentan*. *Y mañana más*. Per consultar a <https://mayores.accem.es/mayores-cuentan/>

El relat vivencial, de l'experiència quotidiana, llegit per altri permet compartir experiències no viscudes. La lectura d'altres vides ens permet conèixer-les i fer-les nostres. Són les vides no viscudes que també formen part de nosaltres. Ens serveixen per aprendre i per entendre, a nosaltres i als altres. Com a mostra, aportem un fragment d'una de les reflexions escrites per un estudiant (codi S062021) sobre la lectura del llibre *Casa Yeyé* de la professora de la Universitat de Lleida (UdL) Anna Soldevila, en el marc d'una de les tasques de l'assignatura Sociologia.

“ La vellesa i la idea d'arribar a ser una persona gran és un tema que acostuma a ser evitat, és a dir, la gent comet l'error de pensar i de relacionar la felicitat, la vida ocupada i entretinguda amb les persones més joves, i quant a les persones grans, se'ls deixa en un segon o tercer esglaó, considerant aquesta etapa de la vida com una etapa dura i difícil de viure. I jo m'incloc en les persones que pensen així de malament. Sempre he relacionat amb la vellesa aspectes com la dependència, malalties i soledat. Conec persones grans que són molt felices, però així i tot no puc imaginar-me feliç a mi en aquella etapa. Fins i tot recordo un dia a classe l'any passat, quan es va preguntar si algú tenia por o no tenia molta il·lusió en fer-se gran, i vaig alçar el braç per dir que era el meu cas. Aquest llibre ha servit per donar-me un altre punt de vista o una altra perspectiva del que és fer-se gran. Jo només he mantingut una estreta relació amb la meva besàvia paterna, i la *Mary* m'ha recordat a ella, tan presumida i amb un esperit tan jove tot i la seva edat. Però en el meu cas, crec que vaig cometre l'error de només recordar els últims moments de la vida de la meva besàvia; dependència, malalties i tot i que no estava sola, soledat. Això em va provocar sentir molt afecte per les persones grans però, molta por que m'arribés l'hora de fer-me gran a mi (...) Aquest llibre dóna una perspectiva jove de la vellesa. (...) aquest llibre m'ha ajudat a eliminar part de la por per fer-me gran, i m'ha motivat a tenir una vellesa plena d'emocions i experiències com les que es relaten al llibre. Jo no tinc por a guanyar anys, tinc por a poc a poc anar perdent-me a mi mateix, a mirar-me a un mirall i no trobar-me. I la lectura ha estat com una petita llum que crec que m'il·luminarà quan arribi el moment de mirar-me al mirall quan sigui gran, i m'ajudarà a trobar-me. (...).”

4.2.2 Cartes: bocins de vides i experiències, abans, ara i sempre

Quanta història de la civilització i quantes vides de persones i col·lectius s'ha pogut conèixer i reconstruir a partir de l'estudi de les cartes que durant anys i anys els protagonistes havien anat guardant com una relíquia? Moments viscuts, experiències, temors, desitjos, amors i desamors, acollides i comiats, tot explicat en missives personals adreçats a algú que l'havia de rebre, llegir i contestar. O no. Moments guardats en capsos, radiografies d'instant igual que una instantània fotogràfica. Moments que neguen la dita i demostren que no, que en moltes ocasions una imatge no val més que mil paraules.

Escriure cartes pot semblar una activitat de l'era analògica, del segle passat. L'era digital fa que la comunicació emissor-receptor sigui immediata, amb pocs caràcters i emoticones que substitueixen subordinades i metàfores. Tanmateix, i potser per això mateix, les cartes –el carteig– està reapareixent com una activitat innovadora en l'àmbit formatiu interrelacional a totes les edats. De la diversa tipologia de projectes que existeixen en aquests moments utilitzant el carteig, mostrem tres experiències. Les dos primeres les hem organitzat nosaltres, en la tercera hi hem participat com a observadors:

1. **Cartes al coronavirus.** Durant el curs 2020-2021, en dos assignatures del Grau de Treball Social de la Universitat de Lleida (UdL) les i els estudiants han interpel·lat la COVID19, sabent que no podrà contestar i per això li han dit tot el que portaven a dins. Escrites amb total llibertat, contenen no només allò que cabia esperar –patiment, dolor i indignació– sinó també reflexions constructives sobre el que s'ha après sense ser-ne prou conscients i propostes de millora personal i col·lectiva. Escriure de manera calmada i amb temps ha fet possible fer un exercici també de reflexió i aprenentatge individual i col·lectiu. No hi ha espai per mostrar el centenar llarg recollit; només un fragment (codi S0162021) a tall d'exemple:

“Si és que estic enfadada, però de com has giravoltat les nostres vides. No m'agrada fer classes online, m'agrada anar a classe presencialment. No m'agrada no poder quedar amb tots els meus companys i veure'ns la cara completa. Has fastigiada la vida en molts aspectes. M'has agafat en un moment de la vida molt complicat; estava a les portes d'acabar batxillerat, a les portes de fer selectivitat, les orles... ai les orles. He hagut d'acabar batxillerat des de casa, estudiar per la selectivitat jo sola i les orles, doncs res, no les hem pogut celebrar.

També veig que has afectat la mentalitat de la gent. Ara quan estàs al passadís d'un supermercat, la gent té por de passar pel costat de l'altre pensant: “aquest/a segur que té COVID-19 i em pot contagiar.”

Saps que? Tenia moltes coses pensades per fer aquest estiu un cop acabat batxillerat, fetes les orles i aprovada la selectivitat. Volia viatjar, volia treure'm el carnet, volia treballar..., i no et dic més coses que aleshores em deprimeixo jo.

Però mira, tot i això gràcies a tu hem passat més temps a casa amb la família. De fet ens hem desconnectat bastant de la vida social al carrer i hem connectat més amb els nostres pares, germans/es a casa. Ens has ajudat a apreciar coses com aquestes, coses que sincerament no tenen preu.

A mitjans d'abril, feia molt mal veure les notícies i com no paraven de pujar els números de contagis cada vegada més i més. Personalment no sóc una persona que surt bastant, és a dir, vaig a estudiar i a la tarda a vegades surto amb les amigues o vaig de compres. No sóc una persona que surt de festes ni que s'està massa temps al carrer. Puc afirmar, però, que he batut el meu rècord de no sortir de casa durant quasi tres mesos. És veritat que m'ha costat una mica no sortir, però com em diuen els meus pares, “és pel teu bé”.

Bé et deixo aquí, crec que ja t'he dit bastants coses, sé que moltes pessimistes però confiant en la humanitat, les nostres habilitats i el fet que hem superat altres pandèmies, et vull dir que a tu també et superarem i et quedaràs en l'oblit. Formaràs part de la nostra història perquè ja no ens podem desfer de tu, a tots ens recordaran com els "pandèmies", els "confinats" (...) però eh, et recordarem amb alegria i por però després et curarem com una grip. Perquè sí, la grip, l'Ebola, la pesta, totes eren pandèmies igual que tu i les hem superat perquè junts fem força i et superarem amb optimisme i esforç. Deixant en el camí a molts lluitadors perquè això és el que van ser. Corona, COVID-19, SARS-CoV-2 et dic que fins mai, perquè no et vull tornar a veure mai més, ni sentir parlar més de tu.

Una abraçada (ai no! que contagies!)”

- 2. Cartes a l'autor/a d'un llibre que s'ha llegit.** Tasca reflexiva feta des del curs 2019-2020 en l'assignatura de Sociologia de primer curs del Grau de Treball Social de la UdL.¹⁰ L'autor/a rep les cartes de les i els estudiants. Posteriorment, s'organitza una trobada diàleg amb l'autor/a per compartir l'experiència i comentar les qüestions que han tractat en les missives. Posem un exemple (codi S0552021) de les cartes adreçades a l'autora del llibre *Casa Ye-yé*, lectura analitzada i comentada durant el curs 2020-2021:

“El motiu de la carta és poder-li agrair la redacció d'aquest llibre, ja que personalment ha estat un gran aprenentatge per a mi la seva lectura, i poder-li fer arribar els meus interrogants plantejats després de la lectura.

Em plau fer-vos arribar i compartir amb vostè els meus sentiments. Quan vaig començar la lectura no em vaig imaginar en cap moment que el seu llibre m'agradaria, em parlaria de temes que m'agraden tant i seria una lectura fàcil per a mi gràcies a la redacció que vostè li ha donat. Desitjo que aquesta història que vostè explica sigui, en el menor temps possible, una realitat quotidiana de la nostra societat. Així com fa vostè, també espero que jo, el dia de demà, si és que encara no s'ha aconseguit, pugui fer ressò perquè les persones grans siguin un col·lectiu ben vist i se'ls doni la importància que haurien de tenir dins la nostra societat. Gràcies, és un llibre espectacular, cada paraula que ha escrit, al meu semblar, és més que encertada i penso que la lectura del seu llibre pot ajudar a reflexionar a moltes persones, igual que ho ha fet amb mi.

M'agradaria afegir que m'ha sorprès molt gratament, que el seu llibre trenqui amb estereotips de les persones grans creats per la nostra societat. Tota persona, a l'edat que tingui, penso que ha de poder expressar els seus sentiments lliurement i ser acceptada sense etiquetes ni prejudicis.

Per últim, m'agradaria poder-li fer arribar un seguit d'interrogants que m'han quedat per resoldre:

¹⁰ El carteg a l'autor d'un llibre sobre el qual s'ha de reflexionar com a tasca de l'assignatura va començar el curs 2012-2013, en aquell moment l'autor va ser Zygmunt Bauman. Sabia que l'escrivien cartes i que serien recollides finalment en un llibre. La seua mort va fer que no pogués veure acabat el projecte finalment editat. Paquita Sanvicén (ed) (2015). *Hi ha llocs on agafar-se en aquest món líquid? Reflexions, preguntes i 19 cartes per a Zygmunt Bauman, de part de joves estudiants*. Lleida: Universitat de Lleida.

- Què hi posaria al llibre si hagués estat escrit l'any 2020?
  - És una història real? Els personatges? Les situacions? Els fets? Els esdeveniments? Fins a quin punt? Revelaria aquesta informació?
  - Si és que eren reals, quina és la situació actual?
  - Un dels objectius del llibre era fer ressò al projecte d'habitatge cooperatiu a Lleida?
  - Fins a quin punt va ser intencionat el tipus de redacció, d'un llenguatge col·loquial, per a cridar a un determinat públic?
  - Les persones grans tenen un pensament menys emmotllable? És una característica personal o és general? És una pregunta a escala general que englobaria tots els àmbits.
  - El tant per cent envers les desigualtats, de l'home i la dona, és present en aquest col·lectiu? En quins àmbits? Podries concretar?
  - Creus que anem en bona direcció?
- Moltes gràcies per brindar-me l'oportunitat de llegir el teu llibre i t'agraeixo per endavant el teu interès.”

3. Cartes d'infants a les padrines i padrins de residències. En el projecte ECAVINAR¹¹ desenvolupat entre 2017-2020 es va tenir ocasió d'assistir com a observadors a una activitat de carteig entre escolars i les padrines i padrins d'una llar de jubilats organitzada per un centre educatiu d'una de les capitals de comarca de les Terres de Lleida. No vam tenir accés a les cartes, pel seu caràcter privat, però sí que vam ser presents en alguns moments que uns i altres es trobaven per donar-les, rebre-les, llegir-les i comentar-les. Els enregistraments dels moments que, respectant totes les normes de protecció de dades, vam fer, mostren expressions plenes d'il·lusió, en els uns i en els altres. Les cartes van ser motiu i excusa per conèixer-se, trobar-se, parlar i compartir moments i vivències mentre les llegien. Les trobades epistolars intergeneracionals són una pràctica didàctica i educativa estesa. Com molt encertadament va afirmar Xavier Tedó al 2017, titulant així la notícia que va publicar al diari *Ara* el 25.02.2017 sobre una experiència semblant feta a La Bisbal, l'amistat no té edat.¹²

---

11 Projecte d'investigació Envejecimiento, calidad de vida y creatividad a través de la narrativa (FFI2016-79666-TR) finançat pel Ministeri de Competitivitat, coliderat pel grup GESEC i Grup Dedal-Lit". <http://www.envejecimientoycreatividad.udl.cat/es/>

12 Xavier Tedó (25.02.2017) Una amistat que no té edat. diari ARA. https://criatures.ara.cat/escola/alumnes-labisbal-es-cartegen-amb-avis-residencia_1_1398072.html

Bibliografia

- ASAMBLEA MUNDIAL DE LA SALUD. (2016). *Acción multisectorial para un envejecimiento saludable basado en el ciclo de vida: proyecto de estrategia y plan de acción mundiales sobre el envejecimiento y la salud: Informe de la Secretaría* (No. A69/17). Organización Mundial de la Salud.
- BAÑOS, V., CORBI, M., LUIS RICO, I., & RUÍZ, E. (2014). Experiencia de aprendizaje-servicio intergeneracional: análisis de estereotipos. In *Construir futuros en tiempos de crisis: nuevas perspectivas en la formación de los jóvenes: 11 y 12 de diciembre de 2014: libro de actas del simposio* (p. 44). UNED, Universidad Nacional de Educación a Distancia.
- BATLLE, R. (2012). Creatividad y aprendizaje servicio. *ESCUELA* Núm. 3.958 (1.445) 37.
- CAMBERO, S., & BAIGORRI, A. (2019). Envejecimiento activo y ciudadanía senior. *Empiria: Revista de metodología de ciencias sociales*, (43), 59-87, DOI/ empiria.43.2019.24299
- CANO, R., SANZ, E., PONCE DE LEÓN, A., VALDEMOROS, M. Á., SÁENZ DE JUBERA, M., ALONSO, R. A., & CASADO, M. (2020). Proyección educativa socio-familiar y escolar del ocio y bienestar en clave intergeneracional: el aprendizaje servicio como constructo metodológico. *La Orientación en la mejora del desarrollo y bienestar personal* (pp. 35-60). Universidad de La Rioja.
- CAUSAPIÉ, P., BALBONTÍN, A., PORRAS, M. y MATEO, A. (Coords)(2011). *Libro Blanco sobre Envejecimiento Activo*. Madrid, Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad- IMSERSO.
- CHIVA, O., GIL, J., CORBATÓN-MARTÍNEZ, R. y CAPELLA, C. (2016). El aprendizaje servicio como propuesta metodológica para una pedagogía crítica. *Revista Iberoamericana de Aprendizaje Servicio*, 2: 70-94.
- DAUSIN, B. (2015). "Aprendizaje biográfico y biograficidad. Reflexiones para una idea y una práctica pedagógicas en la formación de personas adultas" en Hernandez, F. & Villar, A. Educación y biografías. Barcelona: UOC, 181-192
- DECLARACIÓN POLÍTICA Y PLAN DE ACCIÓN INTERNACIONAL DE MADRID SOBRE EL ENVEJECIMIENTO. II Asamblea Mundial Sobre el Envejecimiento (2002). Nova York. Organització de les Nacions Unides. Recuperat de <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-sp.pdf>
- FABREGAT, R. (1995). *Francina i la Providència*. Lleida: Pagès editors
- FLORES, M. J., ORTEGA, M. C., & VALLEJO, S. (2019). Experiencias inclusivas intergeneracionales: ¿ un nuevo horizonte para la inclusión de personas mayores y menores?. *Miscelánea Comillas. Revista de Ciencias Humanas y Sociales*, 77(150), 139-152.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE DRETS SOCIALS (13.03.2012) Què és l'Any Europeu de
- GIRÓ, J. (coor) (2006). *Envejecimiento activo, envejecimiento en positivo*. Universidad de la Rioja. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=343628>

- HERNÁNDEZ, F. J.; VILLAR, A. (2015). *Educación y biografías. Perspectivas pedagógicas y sociológicas actuales*. Barcelona: editorial UOC
- JACOBY, B. (2015). *Service-Learning Essentials: Questions, Answers and Lessons Learned*. San Francisco, Jossey-Bass-Wiley.
- LIBRO VERDE DE LA COMISIÓN EUROPEA. «Frente a los cambios demográficos, una nueva solidaridad entre generaciones».(2005). Bruselas, 16.3.2005 COM(2005) 94 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0094&from=ES>
- LIBRO VERDE SOBRE EL ENVEJECIMIENTO. Fomentar la solidaridad y la responsabilidad entre generaciones. (2021). COM/2021/50 final. Bruselas : Comisión Europea. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/com_2021_50_f1_green_paper_es.pdf
- LONGO, M. (2006). Narración y sociología. Literatura, sentido común, escritura sociológica. *Nómadas. Critical Journal of Social and Juridical Sieces*, vol 14, núm. 2
- LUCAS MANGAS, S., GARCÍA OLIVARES, M. A., & VEGA GARCÍA, C. (2015). Promoción de actitudes e iniciativas intergeneracionales: responsabilidad social universitaria, orientación vocacional y aprendizaje-servicio. *Tabanque: revista pedagógica*.
- MARTÍNEZ-ODRÍA, A. (2007). Service-Learning o aprendizaje-servicio. La apertura de la escuela a la comunidad local como propuesta de educación para la ciudadanía. *Bordón*, 59 (4): 627-640.
- MARTÍNEZ, M. (25 octubre de 2016). 20 años de Envejecimiento Activo. Una visión optimista de la vejez. Apuntes de Demografía. CSIC. <https://apuntesdedemografia.com/2016/10/25/i-hope-i-die-before-get-old-the-who/>
- MEAD, M. (2019): *Cultura y compromiso. Estudio sobre la ruptura generacional*. Barcelona, Gedisa.
- MENDÍA, R. (2008). El ApS, una metodología para el desarrollo de la competencia social y ciudadana, en *El Aprendizaje-Servicio, un método para la EpC y los Derechos Humanos* (Monográficos Escuela): 6-7.
- MENDÍA, R. (2017). *Aprendizaje-Servicio Solidario. Personas Mayores Activas*. Guías Zerbikas, 7. ZERBIKAS Fundazioa.
- MIRÓ-MIRÓ, D. y MOLINA-LUQUE, F (2017). Aprendizaje Servicio (ApS): educación, desarrollo comunitario y calidad de vida, en Molina-Luque, F. y Gea-Sánchez, M. *Educación, salud y calidad de vida. Nuevas perspectivas interdisciplinarias e interculturales*. Barcelona, Graó, p. 137-149.
- MIRÓ-MIRÓ, D. y MOLINA-LUQUE, F. (2016). El Aprendizaje-Servicio en la escuela rural. La escuela rural al servicio del territorio y de la sociedad, *Aula de Innovación Educativa*, 257: 33-36.
- MOLINA-LUQUE, F. (2017): “Calidad de vida y socialización profigurativa: consideraciones éticas sobre investigación en educación y en salud”, en F. Molina-Luque y M. Gea-Sánchez (coords): *Educación, Salud y Calidad de Vida. Nuevas perspectivas interdisciplinarias e interculturales*. Barcelona, Graó.

- MOLINA-LUQUE, F. (2019). “Profiguración, Acción Creativa Intercultural e Innovación Social: Renovarse o morir en Rapa Nui (Isla de Pascua/ Easter Island)”, en *Revista Latinoamericana de Estudios sobre Cuerpos, Emociones y Sociedad (RELACES)*, 29: 71-81.
- MOLINA-LUQUE, F. (2020): “The Art of Living as a Community: Profiguration, Sustainability, and Social Development in Rapa Nui”, in *Sustainability*, 12 (17): 6798. <https://doi.org/10.3390/su12176798>
- MOLINA-LUQUE, F. (2021): *El nuevo contrato social entre generaciones. Elogio de la Profiguración*. Madrid, La Catarata.
- MOLINA, F.; SANVICÉN, P.; MIRÓ, D; KOVAČEVIČ, K.; SOLDEVILA, A. (2021). Noves normalitats i objectius de desenvolupament sostenible 2030. de la teoria general a la pràctica concreta. Propostes d’acció ODS en el marc de les titulacions de grau de la FEPTS. Edicions UdL. (en premsa).
- NACIONES UNIDAS (1995). Marco Conceptual del Programa para los Preparativos y la Observancia del Año Internacional de las Personas de Edad en 1999. <https://undocs.org/pdf?symbol=es/A/RES/50/141>
- NACIONES UNIDAS (2003). *Declaración política y plan de acción internacional de Madrid sobre el envejecimiento. Madrid, España, 8 a 12 de abril de 2002* . Nueva York: Naciones Unidas. <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-sp.pdf>
- NACIONES UNIDAS (2012). *Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge*. United Nations Population Fund (UNFPA), New York, and HelpAge International, London. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA-Exec-Summary.pdf>
- OMS (2002). *Active Ageing. A policy framework*. Ginebra: OMS. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215>
- ORGANIZACIÓN MUNDIAL DE LA SALUD ET ALTER (2002). Envejecimiento activo: un marco político. *Revista Española de Geriátría y Gerontología*, 37(2) 74-105. https://ccp.ucr.ac.cr/bvp/pdf/vejez/oms_envejecimiento_activo.pdf
- PÀMIES, T. (2003). Envejecer desde la literatura, a Jose Manuel Ribera Casado (dir) *Envejecimiento. Humanitas*, 1, 107-114
- PÉREZ, V. Y OROSA, T. (2014). El Diálogo intergeneracional como generador de calidad de vida en los adultos mayores. *Novedades en Población*, 7(14), 104-120.
- PUIG, J.M. y PALOS, J. (2006). Rasgos pedagógicos del aprendizaje-servicio. *Cuadernos de Pedagogía*, 357: 60-63.
- RAMIS, A. (2014). *aprenentatge servei i Gent Gran*. Centre Promotor d’aprenentatge servei. Barcelona: Zotikos. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/aprenentatge-servei-i-gent-gran>

- SANVICÉN-TORNÉ, P. (2020). Hoy hablo de mí, me pienso y me escribo, a Núria Casado-Gual & Fidel Molina-Luque, *Guía de buenas prácticas. Proyecto ECAVINAR*. DOI 10.21001/proyecto.ecavinar.2020
- SANVICÉN-TORNÉ, P. (2021). Treballem junt@ pels ODS, una oportunitat per l'anàlisi teòrica, vivencial, i ls implicació activa per als canvis socials. Reflexions a partir de propostes d'acció per als ODS fetes per universiar@sde primer grau. XI Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI)
- SOLDEVILA, A. (2019). *Casa Ye-yé*. Lleida: autoedició
- VALERO-MATAS, J.A.; VALERO-OTEO, I.; COCA, J.R. (2016). Creatividad y educación para el siglo XXI desde una perspectiva sociológica. *RIPS*, vol. 15, nº 2. 201-222
- VILASEÑOR, I. (2005). La narrativa del paciente como herramienta terapeutica. *Pan American Family Medicine Clinics*, 1, 59-65